

Szentmártoni Bodó János halála ideje.

Szentmártoni Bodó Jánosnak, a XVII. százév egyik legtermékenyebb erdélyi költőjének, életéről alig tudunk valamit s művei is – egy kivételével – mind csupán egyetlen példányban maradtak reánk, vagy el is vesztek.¹

Versényi György a Szentmártoni Bodó János műveit ismeretve és méltatva, megkísérelte vázolni életrajzát is.² Születése valószínű idejét a költeményeiből és 1618-i iskola-rektorságából következtetve,³ a XVI. százév végére teszi s a maroszéki Csik-szentmárton³ véli valószínű származáshelyének. De ezt csak arra alapítja, hogy ez a község két szomszédfalujával együtt ma is tulnyomóan unitárius lakosságú. Ez azonban Szentmártoni Bodó János idejében és egészen a XIX. százév utolsó negyedéig épen úgy állott Dicsőszentmártonra, s áll ma is az udvarhelymegyei Homoródszentmártonra. Ezen az alapon tehát a költő születése helyét még az unitárius Szentmártonok között se lehet eldönteni.⁴

¹ 1. *Az Tékozló Fiúnak Historiai* stb. Ez Historia mellé adatott az *Vasrol való Enek* is. Kolozsvár 1636. 4r. 12 sztl. levél. Teljes példány, a M. T. Akadémia könyvtárában. Töredéke az Erd. Muz. könyvtárában. – Új kiadása Kolozsvár 1648. 8r.; ma ismeretlen. Szabó Károly R. M. K. I. 661 és 805 sz. 2. *Az Sonak Ditsiretiről Való Magyar Rythmusok* stb. Ez mellé adatott az *Áts Mesterek ditsireti* is. Lőcse 1647. 4r. 8. sztl. lev. Egyetlen példány a budapesti M. N. Múzeum könyvtárában. Szabó K. R. M. K. I. 796. 3. *Historia az Maria Magdolnanak Sok bűneiből való, jo remeneg alatt, kegyes megtéréséről* stb. Ez után adatott *Az Vadaszsnak Eneke* is stb. Lőcse 1683. 8r. 12 sztl. lev. Egyetlen példány a marosvásárhelyi gr. Teleki könyvtárban. – (Mária Magdolna megtérésének új kiadása Kolozsvár 1703. 8r. 8 sztl. lev. Egyetlen példány a Kolozsvári ref. kollégium könyvtárában. R. M. K. I. 1311 és 1671 sz.). 4. *Dialogismus a Krisztus haláláról és feltámadásáról*. Keresd 1685. 12r. Egy példány sincs meg. Szabó K. R. M. K. I. 1333 sz. 5. *Az tisztés és nemes Kalmaroknak Avagy Arus Embereknek illendő ditsireti*. Lőcse, 1690. 8r. 8 sztl. lev. – Egyetlen példány a budapesti M. N. Múzeum könyvtárában. Szabó K. R. M. K. I. 1392 sz.

² *Erdélyi Múzeum* 1902. 328–39 és 385–93 l.

³ Ma Nyárádszentmárton, Nyárádszereda közelében, a régi Marosszéken.

⁴ *Csik* (Nyárád)szentmártonban az 1602. és 1603-i, valamint az 1614 és 1636-i maroszéki lustrakönyvekben Bodó családot nem találunk még a szomszéd falukban sem. (Székely Okltr V. 260, 275. és az Erd. Múz. kézirtatárának A. 199 sz. maroszéki lustrakönyvkötete.) *Dicsőszentmártonból* ebből a korból nincs összeírásunk, de a Bodó nevet a különböző családi levéltárak anyagából azon a vidéken egyáltalán nem ismerem. A XIX. sz. első felében a szomszéd Adámoson lakott karathnai Bodó család kétszáz évvel később került oda. *Homoródszentmártonban* az 1602-i és 1627-i udvarhelyszéki lustrák idején szintén nem lakott Bodó család. Székely Okltr. V. és az 1627-i lustrakönyv közel egykorú másolata a gr. Bánffy es. (II. rokonságok) levéltárában. A csíkszéki *Szentmártonban* már 1602-ben találkozunk a Bodó névvel s előfordul 1655-ben is, de ez a község viszont mindig tiszta róm. kath. maradt. Székely Okltr. V. 637. A Vass Miklós *A királyi könyvek székely oklevelei* 9. l. 1655-ben előforduló csik-szentmártoni Bodóról nem tudjuk, hogy maros- vagy csíkszéki-e?

A költő további pályájából bizonyos még, hogy 1622 és 1634 között egy ideig torockószentgyörgyi pap volt; 1634-től haláláig pedig a kolozsi unitárius egyházközséget szolgált. Ezalatt, mindjárt papsága elején, történt a kolozsi unitárius egyházközség vagyoni megosztotatása a református egyházközséggel.⁵ Szolgálatára tehát nehéz viszonyok között kezdődött.

Nincs pozitív adatunk reá, de valószínű, hogy az a Szentmártoni Bodó Bálint, ki 1624–26-ig kolozsi pap volt,⁶ Szentmártoni Bodó Jánosnak rokona, sőt talán atyja lehetett s így ennek az egyházközségben teljesített buzgó szolgálataira emléke is hozzájárulhatott ahhoz, hogy Szentmártoni Bodó János csakhamar a helyébe juthatott. Sajátos, hogy az értékes íróembernek virágzó egyházközségéből nem maradtak működése 15 évéről emlékei s halála idejét is a kolozsvári unitárius egyházközség számadáskönyvei tartották fenn.⁷

E számadáskönyvek 1627–1656 évi első kötetében, 1648-ban, a temetési kiadásokban a következőket találjuk:

(1648) *Die 13 Decembris Zent-Martoni Janos uram, colosi unitaria ecclesianak praedicatora, itt, Colosvaratt az Urban csendesen kimulván és biró uram műnekünk parancsolván, hogy tisztességesen való temetéséről providealnak, annak-okaért az temetésre ilyen expensaink voltak.*

Lepedőnek való slesia⁸ gyolcsot vöttünk Eötves Benedekné asszonytól nyolc singet per d. 35 fl. 2 d. 80
Vöttünk egy vég bakacsint⁹ Zabó Samuelnéől per fl. 2 d. 75
Vöttünk nro 300 onos szeget Eötves Péterné asszonytól per fl. 1 d. –
Vánkosnak vöttünk másfél sing nyomtatott muharat¹⁰
Giulai Mártonné asszonytól, singit per fi. 1 fl. 1 d. 50
Attunk hét szál deszkát koporsónak, templumét. fl. 1
Koporsó-csinálástól fizettünk az asztalosnak fl. 1
Attunk lécszeget hozza nro 75, teszen fl. – d. 13
Az temetésre hituk az varga czéhet, fizettünk fl. 3
Háromszori harangvonástól fizettünk az harangzóknak fl. – d. 46

⁵ Erd. Múzeum 1902. 329. Kelemen L., *A kolozsi unitárius egyházközség régi kelyhei.* Páztortúz 1927. 320–23 l. A megosztás ügyében kelt püspöki beadvány és I. Rákóczy György válasza a Magyar Unitárius Egyházközség levéltárában, Kolozsvárt.

⁶ Ettől a paptól a M. Unitárius Egyház levéltárában 1625 januárius 20-ról és 1626 április 11-ről Radeci Bálint püspökhöz, Kolozsról keltezte, két latin levelet találunk. Mindkettőben egyebek mellett betegségéről és erőtlenségéről panaszkodik. Ugy látszik, hogy 1626-ban vagy 27-ben meg is halt, mert az utóbbi évben már Boldogialvi Péter a kolozsi pap. Őt aztán Szentmártoni Bodó János követte.

⁷ Kolozson egyik egyházközségnek sincsenek a XVII. százévig visszanyúló irományai. Az unitáriusok kevés ily régi adatát nem a helyi egyházközség, hanem az Egyházközség központi levéltára őrizte meg. A városi levéltár régi anyaga is csaknem teljesen elkallódott s a Szentmártoni Bodó János idejéből egy sor adata sincsen.

⁸ Sziléziai gyolcs.

⁹ Fekete gyászposztó.

¹⁰ Szövetnemű.

Mivel a bevásárlásokat rendszeresen a halálozás napján tették: e bejegyzések alapján *Szentmártoni Bodó János halála napjának 1648 december 13-át tekinthetjük.*

A Kolozsvárt történt elhalálozás magyarázatát talán abban kereshetjük, hogy Szentmártoni Bodó János innen házasodott.¹¹ Lehet, hogy családi vagy valamely más ügyben jött be Kolozsvárra s itt találta aztán a halál. Itt jól ismerték értékét, ami abból is látszik, hogy a város főbirája rendelkezett a közköltségen való eltemettetéséről.¹² Semmi adatunk sincsen arra, hogy Kolozsra szállították volna s így azt kell hinnünk, hogy őt is a házsongárdi temetőben helyezték örök nyugovóra¹³ s itt aztán sírja a közöny mellett épen úgy elveszett, mint az itt nyugvó Szenczi Molnár Alberté, vagy később az Apáczai Cseri Jánosé.

Kelemen Lajos.

Szigligeti Szökött katonája románul.

Bogdan-Duica egyetemi professzor a *Țara Bârsei* (Barcaság) c. folyóirat ez évi 2. számában nagyon érdekes adatokat közöl a brassói s általában a román színészetre és színirodalomra vonatkozólag. Az adatok, melyek külön füzetben is megjelentek, a magyar színészet és színirodalom történetére nézve is értékesek. Így pl. megtudjuk, hogy Brassóban 1847. május 13-án előadták Szigligeti *Szökött katoná*-ját is többek között. A színlap szerint: *Soldatul fugit. Joc original cu cânturi în 3 acte, de Szigligeti, tr. (fordította) Maniul.* Búcsuelőadás volt a fordító színész, Maniul László, jutalomjátékául. Személyek: Contele Monti, italian (Venter); Camila, soție lui (Iacob); Rosa, credincioasă lui (Serecin); Codreanul, colonel (Bocșa); St. Geran, un frauțor (Jakab); un corporal (Barbu); un adiutant (Popovici); Mihai, soldat (* *); notarul din St. Niclăuș

¹¹ *Erd. Múzeum* 1902. 329 l.

¹² A mennyiben felesége túlélte volna és itt öröksége maradt, az Állami Levéltárban (Arhiva Statului) a kolozsvári városi levéltár örökösödési iratcsomói s az osztóási perjegyzőkönyvek még adatokat rejthetnek Szentmártoni Bodó János családjára is. Az unitárius kollégium tanárai sorában szereplő ifj. Szentmártoni Bodó Bálintról mindenestre föltehetjük, hogy fia, vagy rokona volt. (Benczédi Gergely: *Kolozsvári unitárius tanárok.* Kézirat, családja letételében, az Unitárius Egyházközség levéltárában. 147 l.) Még csak azt említhetjük meg itt, hogy Szentmártoni Bodó Bálint névaláírása 1626 ápr. 11 levelén Valentinus Sanctomartinus *Bodoninus* s ez utóbbi pedig épen úgy jelenthet Bodonit is, mint Bodót. Azonban legalább a két székely unitárius Szentmártonban ez a név se fordul elő.

¹³ A kolozsvári unitárius kollégiumnak az Egyházközség levéltárában 1629-től fennmaradt seniori számadáskönyveiből (Fasc. Rerum Scholasticarum I. és II.) épen 1647 után hiányoznak néhány év adatai. Azokban az ily nevezetesebb temetéseket mindig fel szokták jegyezni. A kolozsvári temető mintegy 70 drb XVII. százévi sírköve közt Szentmártoni Bodó Jánosé nincs meg. (Kohn Hillel és Zsakó Gyula: *A kolozsvári házsongárdi temető sírkövei 1700-ig.* Erd. Múzeum. 1911 284–303 és 331–40 l.) Lehet, hogy nem is állítottak síremléket neki. Kolozsról Orosz Endre összegyűjtötte és a *Keresztény Magvetőben* közli az ottani temető régi síremlékeit, de ezek közt sincs Szentmártoni Bodó Jánosé.

(Bolog); Grigorie, faur și Vlad, croitor, fiu ei (Serecin, Maniul); Iuliana, orfana (Rosalia); Ștefanică, Ionică servii făuriței (Popovici, Istratescu). Mai mulți oaspeți, țărani și vagabunzi în cafeneaua lui Zrini.

Bogdan-Duica érdekes adatait a brassói Honterus-gimnázium könyvtárának birtokában levő Trausch-féle színlapgyűjteményből közli. Mint látható, a gyűjtemény átkutatása magyar irodalomtörténeti szempontból is kívánatos lenne.

Dr. Kristóf György.

A weinsbergi asszonyok mondájának régi magyar változatai.

Az ostromlott városból férjüket, mint legkedvesebb kincsüket, hátukon megmentő weinsbergi asszonyok egész világon elterjedt mondái motívuma nálunk is régóta és meglehetősen jól ismert. Iskolakönyveink még ma is életben tartják, s így talán nincs is művelt magyar ember, ki valahol és valamilyen formában ne találkozott volna ezzel – a végeredményében még a keleti költészetre visszanyúló – motívummal, melyet az állítólagos esemény után mintegy 40 évvel, 1187-ben, a *Kölni Kronika* jegyzett fel legelőször (E Bernheim, *Die Sage von den treuen Weibern zu Weinsberg*. Forsch, z. deutschen Gesch. Göttingen 1875. XV. 239 l., Heller Bernát, *Magyar mese- és mondáelemek egyetemesebb kapcsolatban*. Ethnographia XX. 1909. 131 l.) Minálunk Mikes Kelemen (*T. L. CVIII. lev.*) és Faludi Ferenc (*Téli Éjszakák* 81 l.) elbeszélései adtak szárnyat elterjedésének s mai napig tartó népszerűségének. Már kevésbé ismert a velük egykoru Taxonyi János jezsuita gazdag példatárában (*Az emberek erkölcsének és az Isten igazságának tükörei*. Győr 1470. 43. II. II. X. 311 l. Mind a három szöveget közli Jablonkay Gábor, *Taxonyi János élete és erkölcs-tanító példatára*. Kalocsa 1910. 142 l.) olvasható változat. Az újkori anekdotagyűjteményeinkbe is belekerült (pl. Andrád Sámuel, *Elmés és mulatságos rövid Anekdóták*. Bécs 1790. II. 7. sz.), sőt a mese-irodalmunkban is nyomot hagyott (M. Nyelvőr X. 183, 184, *Apróbb gyermekmesék*. Bp. Ath. 53 l., Radó Vilmos, *Magyar gyermek és népmesék* 2. kiad. 98 l. „A királyfi és felesége”; Benedek Elek, *Magyar mese- és mondavilág*. Bp. 1903. III. 447 l. „A gulyás leánya”), – egyszóval meglehetősen sok adat igazolja a XVIII. századtól napjainkig lenyúló tartósságát.

Két évszázados magyar multjának mozzanatai – ha eddig még összefoglalásra nem is kerültek – világosan állanak előttünk. Rá akarunk azonban mutatni arra, hogy a legrégebbi magyar változat nem Taxonyitól vagy Faluditól s nem is Mikestől keletződik, hanem előttük már egy jó évszázaddal felmerül Pázmány Péternél, ki a „Házasságba-élő Asszonyok tanuságára” tartott Vízkereszt utáni II. vasárnapi prédikációjába a következőképen fűzte be ezt a buzdító példát: „Mit mongyak amaz örök emlékeztetreméltó böcsülletes Uri Asszonyokrúl; kik, szállót Várasban lévén, a’ Harmadik *Conradus* Csaszártúl sok könyörgéssel kegyelmet

nyerének, olyan okkal; hogy a' fegyvertelen Aszonyok, békével ki-mehessenek, azzal, a' mit hátokon -el-vihetnek? Ki-ki azért Urát hátára vévén, nagy örömmel ki-menének a' Várasból. Ezért a' tekéltességért az egész Várasnak meg-kegyelmeze a' Császár" (*Predikációk*. Posony 1636. 238 l.).

A Pázmányénál is korábbi az erdélyi származású Marosvásárhelyi Gergely jezsuita elbeszélése, ki a régi magyar irodalmunk legnagyobb terjedelmű apophthegma-gyűjteményében így adja elő a leleményes hitvesi hűségnek ezt a később Chamissótól és Bürgertől is feldolgozott mondái apotheozisát: „Harmadik Conradus Császár, mikor Bavariai Fejedelemre VVelphusra szállotta volna, Veinsenberget nevezetű várost, nem lévén modgya az város megtartasanac Császártól adatot conditiokra ketelen kelle haylanioc, kibe mind az fő emberek tömlöztre itiltettenek vala, az várost pediglen vitézec ragadományára adta vala, csak az aszonyállatoknac szabad vala ki menni gyermekestől, és a mit vélek el vihetnek vala; az aszonyállatok tanácsot tartuán egymás között, ki ki Vrat hatara kötöze, kicsin gyermeket elöbe vévén, ki mennek a városbol, minden drága jóságokat ot hagyvan vitézek ragadományara, Császár meg ertuen, nagy kegyessegeket dicsire, és mindnyáján vendegségbe hiuata őket". (*Világ kezdetitől fogva, jóságos, és gonosz czelekedeteknek példáinak Summái*. Cassa 1623. 486 l.).

Tudomásom szerint a weinsbergi asszonyok mondájának ez a legrégebbi magyar változata.

Dr. György Lajos.

Petrarca két anekdotája irodalmunkban.

1. Egyik *A mindenkori nevető Democritus*-ban (1784) olvasható ahol Kónyi János a maga anekdotás jóízűségével egy pictorról beszél, akinek szokatlanul csunya gyermekei voltak. A művész, mikor kérdezték tőle, hogy mi lehet ennek oka, holott olyan szép képeket fest, így válaszolt: – Képeimet nappal, gyermekeimet pedig éjszaka csinálom. (1815. kiad. n. 212. sz.).

A magyar anekdotakincsben több helyen nem akadtam nyomára e világszerte elterjedt motívumnak (L. Anglia XXXI. 497 l., R. Köhler, *Kleinere Schriften*. II. 626. l., Papanti, *La leggenda di Dante*. 1873. 28 l., A. Wesselski, *Die legende um Dante*. 1891. 59 l.), amelynek gyökere a renaissance mélységéig követhető, amint arról J. Bromyard (*Summa praedicatorum*. Nürnberg 1485. J. 7, 2.), R. Holkot (*Super libros sapientiae*. Reutlingen 1489. 195 l.) és Th. Wright (*Selection of latin stories*. London 1842. 128. sz.) gyűjteményei tanuskodnak. Később a XVI. sz. facetia-kiadványai, mint Luscinius (*Joci ac sales mire festivi*. Augsburg 1524. 198.) és Gastius (*Convivales sermones*. 1554. I. 163. sz.) egyengették elterjedését s 'J. Pauli révén (*Schimpf u. Ernst*. 1522. 412. sz. „Einer malet hübsche Kind”. J. Bolte kiad. Berlin 1924. II. 352 l.) Hans Sachshoz is eljutott („*Der Maler mit den ungeschafften Kindern*”. 1554. Fab. 6. 95. 895. sz.). Legrégebbi feljegyzését azonban Petrarcanál olvassuk a következőképen:... Olim Mallius pictor, qui ab

amicis interrogatus supeu coenam: Cur tam deformos filios genuisset, cum tam pulchras figuras pingeret. „Quia in luce (inquit) pingo, in tenebris fingo” (Franc. Petrarcae V. C., *Epistolarum de rebvs familiaribvs*. Lib. V. Epist. XVII. Franc. Petr. Flor... Opera. Basileae 1581. T. II. p. 653. U. az *Rerum memor.* 2, 3.). Meglehetőszívós életére a XVII. és XVIII. században is találunk adatokat (Joh. Pet. de Memel, *Erneuerte u. vermehrte Lustige Gesellschaft*. Zippelzerbst 1657. 383. sz., *Lyrum larum Löffelstihl*. 1730. 88. sz.). Kónyi minden bizonnyal németben, még pedig a *Vade-Mecum*-ban (1768. II. 36. sz. „Der Mahler”) olvashatta: szövege ennek változatával szószerint egyezik.

2. A másik Petrarca-anekdótát magyarul Andrád Sámuel beszéli el (*Elmés és mulatságos rövid Anekdóták*. Béts 1790. II. 263. sz. „Gazdag apát kér egy gyermek”) egy 12 gyerekes anyáról, ki a halál küszöbén a megrökönyödött férjének sorjában megnevezi gyerekeik igazi apját. Hallja ezt a legkisebb fiú s oda szól az anyjának, hogy neki aztán gazdag apát jelöljön ki. E mi nálunk kevésbé ismert anekdota, amely vándorútjában néhány nevezetes nyomot hagyott (J. Pauli 204. sz. „Ein fraw het XII. kind und XII. väter”. J. Bolté kiad. II. 308. l.; Hans Sachs, *Das Weib mit den zwelff Kinden*. 1546. Fab. 4. 75. 286. sz.; D. Federmann, *Erquickstunden*. Basel 1574. 84.; Fr. Guicciardini, *Hore di recreatione*. Antw. 1583. 89 a l.; S. Gerlach, *Eutrapeliarum libri tres*. Leipzig 1656. I. 770; J. P. de Memel i. m. 662. sz.) szintén a renaissance szellemére vall. Petrarca, az első feljegyzője, ezt a következőképen adja elő: Circa littus Oceani, quod Britanniam ab aduerso conspicit, ante non multos annos, fama est, fuisse mulierculam inopem, sed forma appetibili, & insigni lasciua. haec duodecim paruos filios, totidem ex uiris genitos habebat, annuis aetatum interstitijs inter se distantes. Instante ante mortis hora, uocari, prope uirum iubet. Et non est (inquit) amplius ludi tempus, nullus horum puerorum ad te spectat, praeter maiorem solum. Primo enim anno nostri connubij casta fui: sedebant tunc forte pueri omnes humi circa ignem, more gentis aliquid manducantes, stupente igitur uiro, atque illis rei nouitate suspensis, illa singulorum patres ordine nominat: quod audiens omnium minimum, qui triennis erat, panem quem dextera, & rapam quam habebat in manu altera, in terram posuit, at tremens desiderio, & ambabus manibus in altum erectis adorantis in morem. Da (inquit) quaeso, mihi genitrix aliquem patrem bonum, cumque illa in fine uerborum patrem paruuli nominasset, & famosum quendam, diuitemque hominem, reassumpto in manibus cibo, bene (inquit) bonus est pater” (Franc. Petrarcae V. C. *De remedijs vtriusque fortunae*. L. II. „De filio, qui alienus inventus est”. Dial. L. Dol. Opera. Basileae 1581. T. I. p. 146–147.).

Petrarcának ezt az anekdotáját Andrád kétségtelenül a *Vade-Mecum*-ból (III. 1767. 135. sz. „Die Bitte eines Kindes um einen reichen Vater”) másolta át a maga gazdag tartalmú gyűjteményébe.

Dr. György Lajos.

Elkészült az angol nyelv nagy szótára.

1928. derekán jelent meg az *Oxfordi Szótár* néven ismert nagy angol szótár utolsó, azaz 10-ik kötete. A hatalmas mű 10 kötete 15,487 lapon 414,827 szót sorol fel 1,827,306 idézettel. Az előállítási költségek 300,000 font-sterlingre ($\frac{1}{4}$ milliárd lejre) rugtak. Az előkészítő munkálatok húsz évig tartottak (1859–1879). Murray dr. felhívására 800 önkéntes munkatárs jelentkezett, akik 3 év alatt egy millió idézetet gyűjtöttek össze. Összesen mintegy 1300 angol és amerikai munkatárs dolgozott a szótáron, amelynek első füzeté 1884-ben jelent meg. Murray 33 évig állott a szerkesztési munkálatok élén s a *T*-betűig vitte a nagy művet. Harmadik utóda, C. T. Onions, fejezte be a 10-ik kötetel a hatalmas alkotást. A britt világbirodalom nagy szótára még aránylag gyorsan készült el. A Grimm-testvérek 1838-ban megindította nagy német szótár 1851-ben került sajtó alá. Utánuk mintegy 20 német nyelv-tudós is vezette a munkálatokat, amelyek még most sincsenek lezárva.

Dr. Bitay Árpád.

A görög nyelv nagy szótára.

Másfél évvel ezelőtt, a Görög Tudományos Akadémia egyik nyilvános ülésén Hatzidakis nevű tudós tájékoztató közleményt olvasott fel a görög nyelv nagy szótárának folyamatban lévő munkálatairól. A nagyarányúra tervezett mű fel fogja ölelni a görög nyelv ó-, közép- és új-görög szakaszának teljes szókincsét. A közlemény felolvasásakor e szókincs a *K*-betűig volt összegyűjtve. Az *A*-betű fele pedig teljesen leírva, rendezve várta, hogy sajtó alá bocsássák.

A szótár technikai munkálatai teljesen a modern technikai vívmányok jegyével és síkján mozognak. A szükséges betűanyagot egy németországi gyárban rendelték meg, mely három hónap alatt teljesíti a megrendelést. Jellemző, hogy csak az „*α*” valami 16-féle külön kiejtési és hangsúlyozási árnyalattal fog szerepelni. A nyomtatást pályázat kiírásával bízzák majd valamely nagy vállalatra, amelyek közül a görög állami nyomdát már eleve kirekesztik, mivel felszerelése nem áll a kor színvonalán.

A szótár új-görög része is felöleli az összes görög nyelvterületek (oroszországi, déloroszországi, kisázsiai stb.) szókészletét. Előreláthatólag jó 15 év alatt lesz befejezhető a nyomtatás. A szerkesztő-bizottság 5 szerkesztőből és 4 titkárból áll. A bizottság élén Phedon Kukulesz egyetemi tanár áll.

A szerkesztők felhasználják és értékesítik Kontosz tanár híres glossologiai és néprajzi könyvtárát is. Ezenkívül „A közép-és új-kori Görögország lexicographiai levéltárai” címen folyóiratot is adnak ki, amelyből már 6 kötet jelent meg és egységes munkatervet követ a Nemzeti Könyvtárban őrzött folklóre-anyagot rendező bizottsággal.

A nagy munka az állam erkölcsi és anyagi pártfogásával és támogatásával fog megjelenni.

Dr. Bitay Árpád.

A XIII. ikerlegió munkavezetői Apulumban.

A Gyulafehérvári Régészeti Múzeum tégláinak felíratai alapján.

Dácia elfoglalása után Trajanus a XIII. ikerlegiót Apulum-ba helyezte el. A légio katonái maguk építették fel a katonai épületeket, azonkívül több középületet is készítettek (pl. a fürdőt). Egy-egy fontosabb épület tégláiba a légio belenyomta sigillumát, azonkívül a munkavezető-katona a saját nevét is megörökítette. A sigillumokban szereplő munkavezetők következő családneveit állapítottam meg:

Hat munkavezető *Aelius* családnevet visel a következő cognomenekkel: 3 drb. téglán *Aelius Bassus*, 2 drb.-on *Aelius Aedus*, 1 drb.-on *Aelius Broctius*, 2 drb.-on *Aelius Deiotaris*, 1 drb.-on *Aelius Julius* és 16 drb.-on *Aelius Valens* neve olvasható a XIII. ikerlegió e jelzése alatt:

LEG XIII Gem
AEL BASSUS

A cognomenek tanúsága szerint e munkavezetők ázsiai eredetűek voltak. Az *Aelius* dinasztia valamelyik tagjáról kaphatták állampolgárságukat s ezzel együtt az állampolgárságot adományozó császár családnevét is felvették. Az *Aurelius* családnevet viselő munkavezetőkről 58 téгла tesz említést: 1 drb. *Aurelius Apollo*, 3 drb. *Aurelius Demetrius*, 8 drb. *Aurelius Eudoxius*, 12 drb. *Aurelius Gais*, 15 drb. *Aurelius Godes*, 8 drb. *Aurelius Menander*, 5 drb. *Aurelius Mommius*, 7 drb. *Aurelius Senthius* jelzéssel. A fenti névsorból megállapítható, hogy az *Aurelius* család legtöbb tagja görög cognomen viselt, amiből viszont arra következtethetünk, hogy később jöhettek be Dáciába s az *Aurelius* dinasztia valamelyik császárjától kaphatták állampolgárságukat és nevüket. Viszont ők görög nevüket továbbra is megtartották, sőt utódaiknak is görög cognomen adtak. A téglák további vizsgálatából kitűnt, hogy 7 sigillum *Anneius Saturninus* itáliai eredetű munkavezető nevét, 5 téгла *Antonius Niger* nevét, 4 téгла *Cornelius Valerius* nevét s 5 téгла *Caesar Pot...* nevét őrizte meg. 25 téгла sigillumában a *Flavius* családnev szerepel. E család tagjai a *Flavius*októl kaphatták melléknevüket még Dácia elfoglalása előtt s utódaik, mint római katonák, a légio munkálatait vezették. 3 drb. téglán *Flavius Aeliodorus*, 2 drb.-on *Flavius Centimus*, 6 drb.-on *Martinus* és 14 drb.-on *Flavius Vitalis* neve szerepel. 4 téгла sigillum a *Julius Martianus*, 4 sigillum *Lucretius Aquilla* és 4 téгла *Pomponius Fortis* nevét őrizte meg. A téglák sigillumai három *Ulpus*-családnevet viselő munkavezetőről is tesznek említést (elődeik Trajanustól kapták állampolgárságukat és családnevüket). *Ulpus* Fonto neve 10 téglán, az *Ulpus Senthianus*é 1 téglán és az *Ulpus Victoré* 4 téglán maradt fenn. *Varennus Cono* nevét 1 sigillum őrizte meg. A sigillumok vizsgálatából a fürdőt építő katonák munkavezetőit is megismerjük: a hypocaustum-csövekbe a XIII. ikerlegió jelzése mellett *Aelius Valens* és *Flavius Vitalis* munkavezetők neveit is beégetve találjuk.

A Gyulafehérvári Régészeti Múzeum tégláinak sigillumai mellett tanuskodnak, hogy a XIII. ikerlegió munkavezetői között nagyon sok volt olyan, aki családnevét római állampolgárságával együtt a császártól kapta. Mindamellett cognomenjével nem szégyelte megvallani nemzetiségét és nyelvét. Talán tudatában volt annak, hogy az is jó római állampolgár lehet, aki büszkén ragaszkodik anyanyelvéhez, ellenben lelkének és fizikai erejének minden igyekezetével arra törekszik, hogy Rómának hasznos polgára legyen.

Tompek József.